

Malmö högskola

Lärarytbildningen

Barn Unga Samhälle

Examensarbete

15 högskolepoäng

Barn från utsatta miljöer

Fem pedagoger berättar om hur de förstår och arbetar med utsatta barn

Children from Exposed Environments

Five pedagogues tell us about how they understand and work with exposed children

Ann Carlberg Ferdell

Lärarexamen 210 hp

Barndoms- och ungdomsvetenskap

Datum för inlämning 2011-01-12

Handledare: Jutta Balldin

Examinator: Caroline Ljungberg

7:1

Abstract

Carlberg Ferdell, Ann (2011) *Barn från utsatta miljöer. Fem pedagoger berättar om hur de förstår och arbetar med utsatta barn.*

Lärarytbildningen, Malmö Högskola

Detta arbete handlar om utsatta barn och vilka signaler pedagogerna uppmärksammar när de misstänker att ett barn far illa.

Syftet med arbetet är att få en inblick i hur man på två förskolor uppmärksammar och arbetar med barn från utsatta miljöer.

Frågeställningen är:

Hur förstår och hanterar pedagoger vid två förskolor barn från utsatta miljöer?

Den empiriska undersökningen grundar sig på intervjuer med fem pedagoger på två förskolor som arbetar med barn mellan ett och fem år. Resultatet av undersökningen visar att pedagogerna är väl medvetna om och förstår vilka signaler barn i utsatta situationer sänder ut. Enligt pedagogerna är det viktigt att de observerar alla barn i barngruppen för att se om något av barnen inte mår bra och kan vara utsatt för någon typ av övergrepp.

Pedagogerna säger att de har fått sina kunskaper i att läsa av barns signaler genom sin utbildning, arbetslivserfarenhet och livserfarenhet. Pedagogerna vet hur de ska agera vid misstanke om att ett barn far illa och de upplever att de har bra stöd från sina chefer.

Nyckelord: barn som far illa, bemötande, lyhördhet, utsatta barn

Innehållsförteckning

1 Inledning	7
1.1 Argument för och beskrivning av området	7
1.2 Syfte med undersökningen	8
2 Tidigare forskning	9
2.1 Övergrepp mot barn	9
2.1.1 Psykiska övergrepp	9
2.2.1 Fysiska övergrepp	11
2.3 Varför utsätts barn för övergrepp?	12
2.4 Konsekvenser av övergrepp	12
2.4.1 Hjälpen barn kan få efter ett övergrepp	13
2.4.2 Omhändertagande av barn	13
2.4.3 Maskrosbarn, barn som trots allt klarar sig bra	14
3 Metod	15
3.1 Metodval	15
3.2 Urval	15
3.3 Genomförande	16
3.4 Forskningsetiska överväganden	16
4 Analys	17
4.1 Pedagogernas förutsättningar för att arbeta med utsatta barn	17
4.1.1 Pedagogernas definitioner av utsatta barn	17
4.1.2 Samverkan mellan pedagoger och föräldrar	18
4.2 Barn som utsätts för passiv misshandel	18
4.3 Barn som utsätts för aktiv misshandel	20
4.4 Vad pedagogerna gör om de misstänker att ett barn far illa	21
4.4.1 Observation och dokumentation	22
4.5 Vad som händer efter en anmälan till socialtjänsten	23
4.5.1 Barn som placeras på barnhem	24

4.6 Sammanfattningar och slutsatser	24
5 Diskussion och kritisk reflektion	25
5.1 Diskussion	25
5.2 Kritisk reflektion	25
6 Referenser	26

1 Inledning

”Förskolan skall, varhelst den anordnas, arbeta för att nå de mål som ställts upp för den pedagogiska verksamheten. Omsorg om det enskilda barnets välbefinnande, trygghet, utveckling och lärande skall prägla arbetet i förskolan.” Lpfö (98:26)

Samtliga anställda som arbetar inom barnomsorgen har skyldighet att anmäla till socialtjänsten vid misstanke att ett barn far illa och behöver hjälp och skydd från samhället. Det räcker alltså med en misstanke för att agera Bengtsson & Svensson (2006:26). Allmänheten har inte någon skyldighet att anmäla men i socialtjänstlagen kap. 14 & 1 står att privatpersoner bör ingripa vid misstanke om att ett barn far illa.

1.1 Argument för och beskrivning av området

Intresset för detta ämne har vuxit fram under förskollärareutbildningen vid Malmö Högskola. Praktiken, eller den verksamhetsförlagda tiden, har gjorts i ett bostadsområde som ofta omtalas i massmedia som ett problemområde. Ämnet upplevs som relevant att undersöka eftersom fler och fler barn råkar ut för övergrepp och pedagoger kommer att träffa på barn från utsatta miljöer förr eller senare i sitt yrkesverksamma liv.

Enligt Brottsförebyggande rådet (2009) anmäldes 2200 misshandelsbrott mot barn mellan noll till sex år 2009 men trots att antalet anmälda brott ökat är mörkertalet stort. Anmälningarna till polisen ökar när det gäller barnmisshandel och i de flesta fall är barnet bekant med den som är misstänkt för övergreppet. Vart tionde barn har upplevt eller bevittnat någon typ av våld inom den egna familjen. På Brottsförebyggande rådets hemsida finns ingen uppgift om sexuella övergrepp mot barn.

Enligt Barnkonventionens artikel tre ska barnets bästa alltid prioriteras och i artikel nio i samma konvention står att läsa att barn och föräldrar ska leva tillsammans utom i de fall då relationen kan skada barnet.

Hindberg (1999:5) beskriver en dystert bild som visar att det görs allt fler polisanmälningar om barnmisshandel samt att köerna till barn- och ungdomspsykiatri ständigt blir längre.

Fysiskt våld är bara en typ av övergrepp som barn kan utsättas för. Psykisk och kränkande misshandel är svårare att upptäcka och därför är det viktigt att pedagogerna är lyhörda för de signaler som barn som far illa sänder ut enligt Hindberg (1999:76)

I Sydsvenskan 2008-04-25 uttalar sig en barnpsykolog, Anne Stensberger, om utsatta barn. Stensberger träffar många barn som utsatts för olika typer av övergrepp och hon berättar att barns lekar och teckningar är en viktig del av krissamtalen. Barnen måste känna sig trygga för att våga berätta om övergreppen de utsatts för. Om barnen är rädda att förövaren ska komma vågar de inte öppna sig, Anne Stensberger säger även i artikeln att man måste vara uppriktig mot alla barn och speciellt de barn som är utsatta för någon typ av övergrepp. Barn har en otrolig förmåga att läka sår i själen och bli hela igen, men det krävs att någon vuxen ställer upp för dem.

1.2 Syfte med undersökningen

Syftet med arbetet är att få fördjupad kunskap om hur pedagoger på två förskolor förstår och beskriver barn som lever i utsatta miljöer och vad pedagogerna gör för att hjälpa dessa barn. Lyhördhet anses vara ytterst viktig för att upptäcka dessa barn. Pedagogernas bemötande av barn och föräldrar poängteras också.

Frågeställningar: Hur säger sig pedagoger på två förskolor förstå barn från utsatta miljöer? Hur är pedagogerna rustade att förstå utsatta barns signaler? Hur kan pedagogerna hjälpa barn som kommer från utsatta miljöer?

2 Tidigare forskning

Utifrån tidigare forskning är det av yttersta vikt att pedagogerna vet vilka signaler de ska uppmärksamma hos ett barn som är utsatt för någon typ av övergrepp. I följande kapitel tas upp varför vissa barn hamnar i utsatta situationer. Vidare diskuteras vilka konsekvenser olika övergrepp på barn kan få.

Kari Killén, som ofta nämns i detta arbete, är en norsk forskare och författare som specialiserat sig på barn som lever i utsatta situationer.

Barbro Hindberg, vars litteratur även använts flitigt under detta arbete, har arbetat vid Socialstyrelsen under många år. Sedan 1997 arbetar hon som konsult och författare. Barbro Hindberg har skrivit flera böcker som handlar om barn i utsatta situationer.

2.1 Övergrepp mot barn

För att få en överblick av vilka olika övergrepp barn kan utsättas för har Killén (1991:27) gjort en översikt och delat in övergreppen i psykiska och fysiska övergrepp.

2.1.1 Psykiska övergrepp

Enligt Hindberg (1999:73) är psykiska övergrepp ett mönster av beteenden som sänder ut signaler till barnet att det inte är någonting värt, att det inte är älskat eller önskat. Psykiska övergrepp är svåra att komma tillrätta med eftersom de inte syns med blotta ögat. Ändå kan de skada nästan lika mycket som fysiska övergrepp. Psykiska övergrepp kan även vara att barn ser våld inom familjen. Hindberg (2006:89). Enligt Hindberg kan det nästan ge lika allvarliga konsekvenser att bevittna någon typ av övergrepp som att själv bli utsatt. Hindberg skriver vidare att psykiska övergrepp kan delas upp i olika kategorier: kränkningar, vanvård och försummelse.

Kränkningar

Barn kan till exempel kränkas verbalt genom att de kritiseras, förödmjukas eller hotas Hindberg (1999:74). Hindberg skriver även att föräldrar ibland hotar med att de ska överge barnet. Barnet kan även bli uteslutet ur familjegemenskapen och ignoreras av föräldrar och syskon. Denna typ av misshandel kan resultera i att barnet känner sig kränkt och otryggt i sin egen familj. Föräldrarna förstår ofta inte att de gör sina barn illa när de utsätter dem för denna typ av övergrepp. Hindberg (1999:74). Killén (2009:143) uttrycker denna oförmåga föräldrarna har som att de inte kan engagera sig tillräckligt i barnet. De är helt enkelt för upptagna med egna problem för att se att de kränker sitt barn. Det blir som en ond cirkel, får barnet ingen positiv feedback från föräldrarna så ger det i sin tur inte något positivt tillbaka till föräldrarna. Om ett barn utsätts för kränkande behandling av sina föräldrar kan det innebära att barnet inte får någon nära och trygg relation till sina föräldrar. Barnets självkänsla påverkas negativt och så även barnets emotionella, kognitiva och sociala anknytning till föräldrarna Hindberg (1999:77).

Vanvård

Vanvård är enligt Hindberg (1999:74) liktydigt med passiv misshandel. Denna misshandel kan bestå i att barn inte får tillräckligt att äta och dricka eller att barnets kläder inte är lämpliga med tanke på årstiden.

Försummelse

Försummelse menar Hindberg (1999:74) kan till exempel handla om barn som lämnas vind för våg och därför riskerar att råka ut för olyckshändelser. Enligt Evenshaug & Hallen (2001:220) kännetecknas försummelse av ett lågt engagemang i barnet från förälderns sida. Hos många av dessa barn finns allvarliga störningar i kontakten både med andra barn och med vuxna. Hindberg (2006:104) skriver att försummelse kan se ut på många sätt. Ett exempel är att föräldrar eller annan vårdnadshavare inte har förmågan att stimulera sina barns grundläggande behov av omsorg eller att de inte kan förmedla kärlek. Om dessa oförmågor innebär fientlig inställning eller utstötning av barnet handlar det om psykisk misshandel.

2.2.1 Fysiska övergrepp

Med fysisk misshandel menas att en människa avsiktligt skadar en annan människa. Förbud mot aga infördes 1979 i Sverige. Sverige var det första land i världen som införde ett förbud att aga eller att på något annat sätt kränka ett barn Hindberg (1999:58).

I föräldrabalken kapitel 6 § 1 står det att:

”Barn har rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran. Barn skall behandlas med aktning för sin person och egenart och får inte utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling.”

Barn som blir slagna

Blåmärken är ett tecken på fysiskt övergrepp. Om ett barn som är yngre än nio månader har blåmärken ska detta alltid uppmärksammas. Hindberg (1999:63) Hindberg skriver vidare att barnet aldrig bär skuld till någon typ av övergrepp. Det spelar ingen roll hur mycket barnet provocerar och hur besvärligt det är.

Sexuella övergrepp

Sexuellt övergrepp mot barn är när en vuxen har sexuellt umgänge med ett barn under arton år. Hindberg (1999:81). Hindberg skriver även att denna typ av övergrepp är svåra att avslöja då det nästan aldrig finns vittnen till övergreppet och barnet ofta inte får några skador som syns på kroppen. I dessa fall står ofta mot ord och små barn som ännu inte har något verbalt språk kan inte berätta om de utsatts för ett sexuellt övergrepp. Sexuella övergrepp har alltid, till skillnad från fysisk misshandel, klassats som brottsliga men ända fram till 1937 uppfattades barnet som medskyldigt till övergreppet. Hindberg (1999:82)

Enligt Evenshaug & Hallen (2002:221) förekommer denna typ av övergrepp oftare än man tror.

Incest

Incest är en sexuell förbindelse mellan två personer som är nära släkt. Hindberg (1999:83) Evenshaug & Hallen (2002:221) skriver att incest ofta pågår under lång tid och kan vara svår att upptäcka eftersom denna typ av övergrepp oftast inte lämnar några synliga spår.

2.3 Varför utsätts barn för övergrepp?

Som tidigare nämnts kan ett barn kan aldrig själv lastas för att det är offer för övergrepp, men en möjlig förklaring till att föräldrar utsätter sina barn för olika typer av misshandel kan vara att barnet inte är planerat, att förlossningen var svår eller att barnet är prematurt och kanske inte fullt friskt. Hindberg (1999:61) Föräldrarna kan av olika anledningar ha svårt att knyta an till sitt barn vilket är viktigt för den fortsatta relationen. Hindberg (1999:74) För ett barn är det livsviktigt att knyta an till den eller de personer som har vårdnad om barnet. Barnet lär, i och med denna anknytning, känna sig själv. Killén (2009:51). Brodin och Hylander (2005:22) skriver att Stern anser att barn, genom att bli bekräftade av andra, utvecklar sitt eget jag under sina tre, fyra första levnadsår.

Daniel Stern är en amerikansk forskare inom spädbarnsutveckling. Stern har specialiserat sig på vad som händer inuti barnet när det är med om olika upplevelser.

2.4 Konsekvenser av övergrepp mot barn

Brodin (2008:181) skriver att barn som utsätts för olika typer av övergrepp många gånger tror att de själva bär skuld till det inträffade. Konsekvenserna av övergrepp är varierande men något som är vanligt förekommande är att barnet inte tycker att det har något existensberättigande och nedvärderar sig självt. Barnet kan få svårt att knyta an till andra människor och problem med nära relationer även i vuxen ålder. Alla vuxna som arbetar med barn måste därför lita på det barnet berättar. Hindberg (1999:64) För barnet är det kränkande om de vuxna inte lyssnar och tror på vad barnet berättar.

Enligt Hindberg (2006:60) kan misshandel få ödesdiga konsekvenser. Förutom att misshandel kan ge svåra fysiska skador kan den leda till att barnets hela personlighetsutveckling påverkas negativt.

2.4.1 Hjälp barn kan få efter ett övergrepp

Enligt Drugli (2003:25) är det mycket viktigt att hjälp anpassad efter varje individs behov sätts in så snart problemet uppmärksammas. Ju tidigare hjälpen sätts in desto bättre för barnets fortsatta utveckling. Drugli skriver också att denna hjälp måste samordnas men att det för barnets skull är viktigt att inte allt händer på en gång. Drugli beskriver även det ansvar den vuxne måste ta gentemot barnet.

Hindberg (1999:174) skriver att insatser från socialtjänsten alltid ska beslutas tillsammans med den det berör. Om åtgärder ska sättas in för att stödja ett barn i behov av hjälp så måste man ha föräldrarnas samtycke till dessa åtgärder. Barnets vårdnadshavare kan tacka nej till hjälp utifrån om de vill det så länge de har vårdnaden om barnet.

2.4.2 Omhändertagande av barn

Socialtjänsten försöker i första hand alltid att erbjuda hjälp och stöd inom familjen. Kommuner försöker i det längsta förhindra att ett barn omhändertas och placeras på någon typ av familjehem eller institution. Hindberg (1999:143). Enligt Larsson-Swärd (2009:58) visar statistik från socialtjänsten att omhändertagande av barn främst beror på brister i barnets hemmiljö. Ett barn kan även omhändertas om barnets eget beteende anses skadligt för det. Hindberg (1999:165). Andersson (1995:25) beskriver att barn kan placeras på barnhem under en tid. Myndigheter undviker denna åtgärd i det längsta men detta lyckas inte alltid. I de flesta fall, när barn bor på barnhem, får det bo där tillsammans med sin mamma. Barnhemsplacering är enligt Andersson (1995:25) att föredra före en placering på institution. Stern menar enligt Killén (2009:43) att samspelet mellan föräldrar och barn är ytterst viktigt men det är först på senare år som vi förstått hur viktiga de olika mönstren för samspel och anknytning mellan barn och föräldrar är för barnets fortsatta utveckling.

2.4.3 Maskrosbarn, barn som trots allt klarar sig bra

En del barn klarar sig bra trots att de haft en svår uppväxt. Detta förklarar Sommer (2005:40) med att de likt maskrosor har vad som krävs för att växa och utvecklas trots att jordmånen inte är den bästa. Inom dessa barn finns en stark kraft att klara sig trots att omvärlden inte tror att de ska kunna växa upp och bli ”vackra blommor”. Enligt Cederblad (2003:78) kan barn klara sig från svåra situationer om de har åtminstone en vuxen utanför familjen som de kan vända sig till i utsatta situationer. Drugli (2003:45) skriver att det är svårt att se vilka risker ett barn som vuxit upp under utsatta förhållanden löper och vilka problem de kan riskera att få till följd av detta, även i vuxen ålder.

3 Metod

Det kändes som om den bästa metoden för att undersöka detta ämne var att genomföra intervjuer med pedagoger som känner barnen väl. Pedagogerna märker förändringar hos barnen och kan under en tid uppmärksamma ett visst barn som de är oroliga för.

3.1 Metodval

Kvalitativa intervjuer har använts vid denna undersökning. Kvalitativa frågor valdes för att intervjun då inte blir så styrd som vid kvantitativa intervjuer. Enligt Patel, Davidsson (2003:78) kan kvalitativa intervjuer användas för att intervjuaren ska få reda på hur respondenten tänker i olika situationer. Intervjun blir mer som en diskussion och möjlighet ges för intervjupersonen att uttrycka sig fritt. Stukát (2005:37) menar att forskningsintervjuer kan göras på olika sätt och att resultatet blir mer spännande beroende på hur pass fria tyglar respondenten får.

3.2 Urval

Fem pedagoger har intervjuats på två olika förskolor belägna i ett område där samtliga barn är av utländsk härkomst. De pedagoger som deltagit i intervjuerna är tre förskollärare och två barnskötare. Fyra av pedagogerna, två förskollärare och två barnskötare har arbetat i sina respektive yrken under många år. En av förskollärarna är ganska nyutexaminerad och har bara arbetat som förskollärare i två år. Informanterna valdes för att de med sina varierande erfarenheter bidrar med olika perspektiv på ämnet.

För att underlätta för läsaren kommer förskollärarna att få namn på F och barnskötare följaktligen namn på B under det fortsatta arbetet. Informanterna bestod av fyra kvinnliga och en manlig pedagog.

En förskollärare och en barnskötare som arbetat tillsammans i många år intervjuades tillsammans. Dessa båda pedagoger känner varandra väldigt väl och denna intervju upplevdes inte vara svårare att genomföra än de andra intervjuerna, snarare tvärtom, eftersom pedagogerna kompletterade varandra och kunde påminna varandra om den andra hade glömt någonting. De övriga respondenterna intervjuades enskilt. Intervjuerna varade i cirka fyrtiofem minuter vardera.

3.3 Genomförande

Intervjuer har gjorts med diktafon. Dessa har sedan transkriberats och transkriptionerna har lästs igenom flera gånger för att inga viktiga kommentarer från respondenterna skulle förbises. Viktiga kommentarer har markerats med överstrykningspenna. ”Röda trådar” har uppmärksamats och dessa har bidragit till att vidareutveckla materialet.

Användning av diktafon vid intervjutillfället möjliggör för intervjuaren att ha fullt fokus på informanten eftersom inga anteckningar behöver göras. En annan fördel med att använda sig av diktafon är att intervjuerna kan avlyssnas otaliga gånger för att se om någon ny information uppmärksammas som förbisågs vid förra lyssningstillfället.

Informanterna som deltagit i undersökningen hade ingenting emot att deras svar spelades in på diktafon.

3.4 Forskningsetiska överväganden

Patel, Davidsson (2003:70) skriver att det är viktigt att informanterna får kännedom om viktig information angående intervjun innan de ställer upp och svarar på intervjufrågorna. Det är till exempel viktigt att de får veta syftet med intervjun, att informanternas svar behandlas konfidentiellt och att samtliga deltagare i intervjun är anonyma så att varken deras namn, namn på orten, förskolorna eller bostadsområdet nämns i arbetet. Efter att detta klargjorts har samtliga informanter accepterat att delta i studien.

4. Analys

I detta avsnitt diskuteras pedagogernas arbete med barn som de misstänker utsätts för olika typer av övergrepp.

4.1 Pedagogernas förutsättningar för att arbeta med utsatta barn

På frågan om pedagogerna vid de båda förskolorna får någon extra handledning med tanke på att de arbetar i ett område som är känt som ett problemområde svarar de att de arbetat så pass länge i området att de inte vet hur det är på andra förskolor. De får inte någon extra handledning förutom den handledning av specialpedagoger de kan rådfråga om de misstänker att ett barn behöver extra hjälp. Personalen kan kontakta psykolog om de känner att ett barn behöver psykologhjälp.

Ett resursteam finns även på förskolorna. Medlemmarna i detta team träffas regelbundet och diskuterar frågor som uppkommit om vissa barn. Det finns mycket erfarenhet på förskolorna eftersom många av pedagogerna arbetat på förskolorna i många år. En gång per termin diskuterar pedagogerna vissa barn med sin chef som sedan tar med sig personalens frågor till det så kallade Barnhälsoteamet och diskuterar vidare.

Barnhälsoteamet fungerar ungefär som resursteamet men skillnaden är den att flera yrkesgrupper finns representerade här för att kunna hjälpa barnen på bästa sätt.

Pedagogerna kan rådfråga sin chef löpande under året om de är i behov av det.

Pedagogerna får fortbildning med olika förslag till fortsatt arbete i barngrupperna.

4.1.1 Pedagogernas definitioner av utsatta barn

Utsatta barn är för pedagogerna barn som på grund av yttre omständigheter inte mår bra. Det kan till exempel gälla mobbade barn, barn med psykiskt instabila föräldrar eller föräldrar som inte är kapabla att se sina barns behov. För pedagogerna är det viktigt att de är lyhörda så att de uppmärksammar dessa barn och hjälper och stöttar dem på bästa sätt. Barnen ska veta att de kan komma till pedagogerna och prata om de behöver.

4.1.2 Samverkan mellan pedagoger och föräldrar

I samtal med pedagogerna framkom att man alltid talar med föräldrarna vid misstanke om övergrepp. Pedagogerna tycker att det känns bäst och det har hänt att föräldrar varit tacksamma över att pedagogerna tagit upp den bristande omsorgen med dem.

Föräldrarna vet med sig att de gör fel men de vet inte hur de ska göra för att komma ur ett dåligt beteende. (Fia)

I Läroplan för förskolan (1998) står det att förskolan skall stödja familjerna i deras ansvar för barnens fostran, utveckling och växande. Förskolans uppgift innebär att i samarbete med föräldrarna verka för att varje barn får möjlighet att utvecklas efter sina förutsättningar.

4.2 Barn som utsätts för passiv misshandel

Kränkningar

Om vi har svårt att se när barn blir fysiskt misshandlade hur ska vi då se när barnen utsätts för psykisk misshandel? (Freja)

Freja berättade att hon upplever att barn blir utsatta för kränkande behandling av sina föräldrar. Dessa kränkningar kan vara att föräldrarna uttrycker sig nedsättande om barnet. Freja har vid ett flertal tillfällen uppmärksammat föräldrar på att barnen inte mår bra av att höra föräldrarna säga nedsättande saker om dem. Freja berättade vidare att föräldrarna ofta säger till sitt försvar att de inte förstår att de kränker sina barn genom detta bemötande. Denna form av övergrepp upplever Freja som svår att komma till rätta med.

Enligt Hindberg (1999:77) är det svårt att upptäcka psykisk misshandel eftersom det inte syns utanpå men denna typ av misshandel kan ha en mycket negativ påverkan på barnets självkänsla. Om ett barn blir utsatt för denna typ av behandling en längre tid kan konsekvenserna bli ödesdigra när barnet blir äldre. Hindberg skriver vidare att denna typ av misshandel oftast inte handlar om enstaka händelser utan detta brukar pågå under lång tid. För socialtjänsten och barnpsykiatrien är det svårt att utreda dessa fall av misshandel. Hindberg skriver även att denna företeelse i framtiden kan göra att barnet får problem med

till exempel anknytning och social kompetens. Barnets framtida skolprestationer kan även bli lidande av detta.

Bea berättar att hon tycker det är hemskt att barn blir lovade saker som de inte får eller upplevelser som de inte får uppleva. Detta upplever Bea som att föräldrarna lurar barnen. Hon berättar vidare att när pedagogerna förstått hur det ligger till frågar de inte barnen fler gånger för att barnen inte ska känna sig utpekade. Ofta är det samma barn som blir nekade och som inte får uppleva det som de övriga barnen i barngruppen får. En del av dessa barn hittar på saker som de låtsas att de varit med om.

Barnen gör de andra barnens sanning till sin egen för att de så gärna vill att den ska vara sann. (Bea)

Freja och Barbro berättade att barnen kanske ibland ser saker hemma som de inte borde ha sett. Det kan vara poliser som har kommit till hemmet för att det uppstått bråk mellan släktingar eller barn som har varit med på fester där det förekommit mycket alkohol.

Bea berättade att barnen ibland får dubbla budskap som de inte vet hur de ska hantera. De lär sig till exempel på förskolan hur viktigt det är att använda bilbälte men sedan kommer föräldrarna och hämtar sina barn och sätter in dem i bilen utan att sätta på dem bilbälte.

Så kan föräldrarna göra när barnen är små och inte kan säga emot men ju äldre barnen blir desto mer lär de sig om lagar och bestämmelser och de vet vad man får och inte får göra. (Bea)

Vanvård och försummelse

Pedagogerna på förskolorna berättade att en form av passiv misshandel som de upplever att barnen utsätts för är vanvård. Denna misstanke om vanvård kan gälla barn som till exempel äter mycket när det på eftermiddagen är mellanmål på förskolan. Pedagogerna misstänker att dessa barn kanske inte får så mycket mat hemma senare på kvällen. Fredrik berättade till exempel om en flicka som gärna ville äta många smörgåsar vid detta mellanmål. Han misstänkte att det kunde så att flickan inte fick mer att äta den dagen och att hon därför passade på att äta när tillfälle gavs.

Fredrik berättade vidare att man på förskolan har en del barn som är på förskolan länge på dagarna, trots att pedagogerna vet att föräldrarna inte arbetar eller är i skolan länge på dagarna. Barnen blir lämnade på förskolan tidigt på morgonen och hämtas sent på eftermiddagen. Enligt Fredrik är det kanske så att föräldrarna tycker det är bättre för barnen att vara på förskolan tillsammans med pedagoger som hittar på saker tillsammans med dem. Han sa även att det bästa för barnen kanske inte alltid är att vara hemma med föräldrar som inte riktigt har tid att ägna åt sina barn.

En annan typ av vanvård är barn som är smutsiga och har smutsiga kläder. Fredrik har flera gånger varit med om barn som kommit till förskolan i smutsiga kläder och kläder som luktat kraftigt av urin. Han har vid ett flertal tillfällen påpekat detta för föräldrarna men säger att det är ett väldigt känsligt och svårt ämne. För barnets skull, har han ändå känt sig tvungen att ta upp barnets hygien med föräldrarna.

4.3 Barn som utsätts för aktiv misshandel

Barn som blir slagna

Fysiska övergrepp mot barnen på förskolorna är en typ av övergrepp som pedagogerna har upptäckt ett antal gånger. Bea och Freja har också varit på en rättegång. Det var ett barn som hade blivit slaget av mammans nye pojkvän. Pedagogerna såg att flickan hade blåmärken och kontaktade då sin chef som också fick se blåmärkena. Sedan gjorde de en anmälan i samråd med honom. Mamman berättade senare att hon redan hade polisanmält pojkvännen som slagit flickan. Polisen kom till förskolan och personalen sedan också gå till polisstationen och lämna vittnesmål.

Vi var så säkra på vår sak och vi gjorde ju detta för barnets skull. Vi tyckte det var bäst att vi pedagoger skrev under anmälan eftersom det är vi som känner barnen bäst. Sedan skrev vår chef också under. (Fia)

Barn som utsätts för sexuella övergrepp och incest

Pedagogerna berättade att de aldrig under sin tid som pedagoger upptäckt barn som utsatts för sexuella övergrepp. En av förskollärarna berättade dock att de fått reda på många år efter att ett barn slutat på förskolan att en pappa hade utsatt sin dotter för incest. Detta upplevde personalen på förskolan som väldigt jobbigt; att flickan kanske blivit utsatt för incest under den tid hon var placerad på förskolan. Om pedagogerna hade vetat om det kunde de ha stoppat övergreppen tidigare.

Samtliga pedagoger är överens om att de vid misstanke om att ett barn blivit utsatt för incest hade gått vidare med ärendet direkt utan att prata med barnets föräldrar.

4.4 Vad pedagogerna gör om de misstänker att barn far illa

Pedagogerna berättade att de först pratar med sina kollegor om de misstänker att ett barn far illa på något sätt. De vill vara säkra på sin sak innan de går vidare med sina misstankar. Om pedagogerna är överens om sina misstankar pratar de alltid med föräldrarna om det misstänkta övergreppet.

Bengtsson & Svensson (2006:253) skriver att det är acceptabelt att personal diskuterar ett visst barn, förutsatt att personalen har samma krav på tystnadsplikt. Det går alltså bra att pedagoger, för att kunna göra ett bra arbete, diskuterar ett visst barn med en kollega eller någon annan anställd inom samma slags verksamhet.

Vid misstanke om att ett barn far illa är det viktigt att barnet känner att det kan lita på personalen på förskolan. Detta uttryckte Fia så här:

Barnen måste veta att de kan lita på oss. Vi ska vara ett stöd för barnen och deras bollplank. Vi måste även vara barnens språkrör vilket innebär att vi måste föra barnens talan när de inte själva kan göra det. Det vi ser att föräldrarna inte kan ge barnen det måste vi observera och säga till föräldrarna att de måste göra något åt.

Pedagogerna berättade att de pratar extra mycket med ett barn som de misstänker far illa på något sätt. De lyssnar på vad barnet har att säga, sitter mycket med barnet och kramar dessa barn lite extra. Man eftersträvar att barnen ska känna sig trygga på förskolan och att de ska komma och prata med pedagogerna när de hamnat i en svår situation. Ena dagen pratar den ene pedagogen med barnet som då berättar vissa saker för denna. Nästa dag pratar den andra pedagogen med barnet som då berättar andra saker för henne eller honom.

Ibland fungerar barn så och då är det viktigt att vi pedagoger lyssnar till vad barnet har att säga och att vi sedan pratar med varandra. Vi får aldrig pressa barnet utan det måste komma från barnet själv. Vi ska inte heller lägga ord i barnens mun och inte ställa ja- och nej-frågor utan låta barnen berätta själva. (Fia)

Vid frågan om pedagogerna tycker det är svårt att veta hur de ska agera vid misstanke om övergrepp svarade de att det är deras jobb och plikt att ingripa om de misstänker att ett barn inte mår bra. De berättade att det inte är någon lätt situation men i vissa fall nödvändig för barnet.

4.4.1 Observation och dokumentation

Något som pedagogerna använder sig mycket av vid misstanke om någon typ av övergrepp är observation och dokumentation. Barnet observeras av en pedagog i taget under en period och sedan sammanställer pedagogerna vad de kommit fram till. Pedagogerna på förskolan dokumenterar även mycket i den dagliga verksamheten. Dessa observationer och dokumentationer kan de sedan använda sig av vid en eventuell anmälan till socialtjänsten.

Alla pedagoger som intervjuats har berättat att de upplever att de måste gå varligt fram vid misstanke om att något av barnen på förskolan utsätts för någon typ av övergrepp. Samtidigt som de anser att de måste gå varligt fram får de inte dra sig för att agera om misstankar finns att ett barn far illa.

Ibland är barn tysta och dessa barn är svåra att upptäcka. Det är vårt jobb att skrika efter hjälp åt de barn som är tysta och ta reda på om de behöver hjälp. Det kan ju vara så att barnen har en språkstörning till exempel som de behöver hjälp med. En del barn är tysta av naturen men om de är tysta för att de inte kan prata så är det vårt jobb att hjälpa dem. Det gäller att lära känna barnet för att kunna hjälpa det på bästa sätt. Tysta barn glöms lätt bort eftersom de inte gör något väsen av sig. (Fia)

Något som pedagogerna också upplever som en utmaning är när de ser att ett barn behöver extra hjälp med något men föräldrarna säger stopp. Det kan till exempel handla om ett barn som skulle behöva träffa en logoped men föräldrarna vill inte det. I de fallen backar personalen och bestämmer istället ett nytt möte med föräldrarna några veckor fram i tiden och fortsätter diskussionen. Personalen vet att de måste ha föräldrarna med sig i allt de gör angående barnen. Vill föräldrarna till exempel inte att en logoped ska genomföra ett test på ett barn så får pedagogerna inte gå vidare med ärendet. Personalen försöker få föräldrarna att förstå att de vill genomföra vissa åtgärder för att hjälpa barnen vidare. De försöker få föräldrarna att förstå att de vill att det ska gå bra för barnen.

4.5 Vad händer efter en anmälan till socialtjänsten?

Samtliga pedagoger som intervjuats är överens om att samarbetet med socialtjänsten lämnar mycket övrigt att önska. Det som känns mest frustrerande upplevs vara att pedagogerna kan ha lagt mycket tid och energi på ett visst ärende och när de sedan anmäler till socialtjänsten så händer ingenting. Pedagogerna skulle föredra att de olika instanserna kunde samarbeta mera. Barbro berättar till exempel att många föräldrar får berätta om sin situation för så många myndigheter att när de till slut kommer till förskolan efter en rad kontakter med olika myndigheter så orkar de inte återigen berätta om alla sina problem och behov. Barbro skulle därför gärna, för barnens, föräldrarnas och pedagogernas skull, se ett tätare samarbete mellan olika myndigheter.

Hindberg (1999:144) skriver att många pedagoger upplever det som svårt att anmäla övergrepp till socialtjänsten. Detta är en av anledningarna till att alla pedagoger inte anmäler misstanke om övergrepp och att det efter anmälan upplevs ta väldigt lång tid innan socialtjänsten agerar. Hindbergs teorier om detta bekräftades av Bea som under intervjun klargjorde att pedagogerna på förskolan flera gånger anmält misstänkta övergrepp till socialtjänsten som inte agerat förrän efter väldigt lång tid. Bea sa att hon tycker det är beklagligt när pedagogerna lagt ner både tid och ork innan de gjort en anmälan och att det sedan dröjer innan socialtjänsten agerar.

4.5.1 Barn som placeras på barnhem

Fia och Bea berättade att de under en period haft barn på förskolan som varit placerade på barnhem för att föräldrarna inte klarade av att ta hand om dem. Under den tiden kom någon annan än föräldrarna och lämnade och hämtade barnen vid förskolan. För att inte de andra barnen i barngruppen skulle börja ställa frågor till barnen om vem det var som lämnat och hämtat dem löste pedagogerna problemet med att barnen kunde lämnas och hämtas vid grinden.

Man kan lösa allt om man är lite smart och de andra barnen behövde inte veta varför barnen blev lämnade och hämtade på förskolan av någon annan än föräldrarna. (Bea)

4.6 Sammanfattning och slutsatser

Något som framkommit under undersökningen är att pedagogerna anser att de har de erfarenheter de behöver för att lägga märke till utsatta barn. De tycker det är viktigt att gå varsamt fram i de fall de misstänker att ett barn far illa men samtliga vet att de måste reagera och agera när ett barn sänder ut signaler om att det inte mår bra. Tyvärr är samtliga pedagoger överens om att regelverket mal för långsamt och att det kan ta lång tid innan ett barn får hjälp. De skulle alla uppskatta ett bättre samarbete mellan förskolan och socialtjänsten. Pedagogerna ser det inte som att de arbetar i ett utsatt bostadsområde utan de menar att det finns problem i alla bostadsområden. De säger att det är givande och utmanande att möta människor från olika delar av världen och att de känner sig som ambassadörer för Sverige.

5 Diskussion och kritisk reflektion

5.1 Diskussion

Något som stod klart efter att undersökningen på de båda förskolorna gjorts är att jag har haft förutfattade meningar om bostadsområdet och de föräldrar och barn som jag träffat på förskolorna. Jag trodde att ett större antal barn än vad som framkom i studien skulle ha en svår livssituation beroende på att de bor i ett bostadsområde som ofta är omtalat i media och där framställs som ett problemområde. Jag trodde att fler barn skulle leva i mer utsatta situationer än de i själva verket gör. Pedagogerna som intervjuats anser inte att barnen har en speciellt utsatt livssituation på grund av bostadsområdet de bor i.

5.2 Kritisk reflektion

Intervjuer med diktafon har fungerat bra. Pedagogerna ställde upp och var väldigt måna om att svara så sanningsenligt som möjligt. En pedagog skickade ytterligare information via e-post som behövde klargöras efter intervjun.

Det som får avsluta detta arbete är förordet till en av de böcker som använts flitigt som referenslitteratur. Dessa få ord säger mycket om hur viktiga vuxna är för barn. Författaren Kari Killén tyckte tydligen också att detta citat var träffande för utsatta barn för hon har lånat nämnda citat från Möllehave som uttryckte sig så här 1985:

”Det mest avgörande för oss som barn var att det fanns kärleksfulla ögon som såg oss. Såg oss med glädje och värme”. Killén (2009 :3)

Referenser

- Andersson, Gunvor (1995) *Barn i samhällsvård* Lund: Studentlitteratur AB
- Bengtsson, Hans & Svensson, Krister (2006) *Ansvar och sekretess i förskola, skola och fritidshem* Stockholm: Liber AB
- Brodin, Jane (2008) *Barn i utsatta livssituationer* Malmö: Liber AB
- Brodin, Marianne & Hylander, Ingrid (1997) *Att bli sig själv* Stockholm: Liber AB
- Cederblad, Marianne (2003) *Från barndom till vuxenliv* Stockholm: Socialstyrelsen
- Drugli, May Britt (2003) *Barn vi bekymrar oss om* Stockholm: Liber AB
- Evenshaug, Oddbjörn & Hallen, Dag (2001) *Barn- och ungdomspsykologi* Lund: Studentlitteratur AB
- Hindberg, Barbro (1999) *När omsorgen sviktar*. Borås: Rädda Barnen
- Hindberg, Barbro (2006) *Sårbara barn - att vara liten, misshandlad och försummad* Växjö: Förlagshuset Gothia
- Killén, Kari (1991) *Svikna barn* Oslo: Komkunforlaget AS
- Killén, Kari (2009) *Barndomen varar i generationer* Lund: Studentlitteratur AB
- Larsson-Swärd, Gunnel (1999) *Åtgärdsprogram för barn med behov av särskilt stöd* Lund: Studentlitteratur AB
- Läraryrket (2006) *Lärares handbok* Solna: Läraryrket
- Patel, Bo & Davidsson, Bo (2003) *Forskningsmetodikens grunder* Lund: Studentlitteratur AB
- Sommer, Dion (2005) *Barndomspsykologiutveckling i en förändrad värld* Malmö: Runa förlag
- Stukát, Staffan (2005) *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap* Lund: Studentlitteratur AB

Elektroniska källor

www.barnkonventionen.se 2010-09-25

www.brå.se 2010-09-25

www.sydsvenskan.se 2008-04-25